

ლადო მირიანაშვილი

დამოუკიდებელი მკვლევარი,
საქართველო
lado_miriani@yahoo.com

მიტროპოლიტ რომანოზ ერისთავის ცხოვრების ძირითადი მოვლენების დაზუსტებული ქრონოლოგია და დაკრძალვის რეალური ადგილი ¹

წერილობითი წყაროებისა და ახლადმიკვლეული დოკუმენტური მასალის შესწავლის საფუძველზე, დაზუსტებულია მიტროპოლიტ რომანოზის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ სამეცნიერო მიმოქცევაში დამკვიდრებული ცალკეული თარიღი და დადგენილია დღემდე უცნობი დეტალები, მათ შორის რომანოზის საბოლოო განსასვენებლის მდებარეობა.

საკვანძო სიტყვები: მიტროპოლიტი რომანოზი, რუსეთი, საფლავი, ეპიტაფია.

XVIII საუკუნის ქართველი სასულიერო მოღვაწე მიტროპოლიტი რომანოზი, არაგვის ერისთავთა საგვარეულოს წარმომადგენელი, რუსეთში არსებული ქართული კოლონიის ერთ-ერთი გამორჩეული წევრი იყო. როგორც მისი მოღვაწეობის ანალიზიდან ირკვევა, სასულიერო და ლიტერატურულ მოღვაწეობასთან ერთად, რომანოზი მონაწილეობდა იმპოლიტიკურ პროცესში, რომლის ამოცანა, რუსეთის სამხედრო დახმარების მეშვეობით, ქართლის სამეფოს მტრული გარემოცვისგან დახსნა იყო. პოლიტიკურ პროცესებში რომანოზის ჩართულობას ხელს უწყობდა ის ფაქტი, რომ იგი მეფე ვახტანგ VI-თან დაახლოებული

¹ წინამდებარე სტატია ეფუძნება მიტროპოლიტ რომანოზის ცხოვრებისადმი მიძღვნილ ჩემ მოხსენებას, რომელიც წავიკითხე 2017 წლის 27 იანვარს II საერთაშორისო კონფერენციაზე „აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ისტორია და სიძველეები“, 2017 წლის 27-28 იანვარი, გუდაური-თბილისი.

სასულიერო პირი იყო. ამ სიახლოვეს საფუძვლად ედო მისი ნათესაური კავშირი სამეფო ოჯახთან: რომანოზი იყო ბატონიშვილ ბაქარის ცოლისძმა. მიტროპოლიტი რომანოზი იზიარებდა მეფე ვახტანგ VI-ის პოლიტიკურ შეხედულებებს და ემხრობოდა საქართველოს რუსეთთან მჭიდრო ურთიერთობისა და სამხედრო კავშირის დამყარების გეგმას, რაც რუსეთის ჯარის ამიერკავკასიისა და ირანის ტერიტორიებზე შეყვანასა და დისლოცირებას ისახავდა მიზნად. სწორედ რომანოზის რუსულმა ორიენტაციამ განაპირობა ის, რომ მაღალ სასულიერო ხარისხში ყოფნის წლების დიდი ნაწილი მან რუსეთში გაატარა. ამიტომაცაა, რომ მიტროპოლიტ რომანოზის შესახებ რუსულ წერილობით წყაროებში უფრო მეტი ცნობები იძებნება, ვიდრე ქართულში. მრავლისმეტყველია თუნდაც ის ფაქტი, რომ მიტროპოლიტ რომანოზისადმი მიძღვნილ სტატიას ავტორიტეტულ „რუსულ ბიოგრაფიულ ლექსიკონში“ სამ გვერდზე მეტი უკავია. თუმცა, ეს საენციკლოპედიო სტატიაც არაა ყოვლისმომცველი, რაც განაპირობებს ხარვეზებს მიტროპოლიტ რომანოზის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ არსებულ ცოდნაში. წერილობითი წყაროებისა და ჩვენ მიერ ახლადმიკვლეული დოკუმენტური მასალის შესწავლამ, შესაძლებლობა მოგვცა დაგვეზუსტებინა სამეცნიერო მიმოქცევაში დამკვიდრებული ცალკეული თარიღი და გაგვეჩვენა მიტროპოლიტ რომანოზის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის დღემდე უცნობი დეტალები, მათ შორის დაგვედგინა თუ კონკრეტულად სად ჰპოვა მან საბოლოო განსასვენებელი.

რომანოზი (სურ. 1) სახელოვანი ქართული საგვარეულოს წარმომადგენელი იყო: მამა გიორგი არაგვის ერისთავი გახლდათ (ხეც A150 ხელნაწერის ანდერძი), ხოლო დედა – თავად თამაზ ყაფლანიშვილ-ორბელიანის ქალიშვილი – დარეჯან ყაფლანიშვილი (Думин С. В., Чиковани 1998, 262). გიორგი არაგვის ერისთავი ქალაქ თბილისის მოურავად იჯდა, რაც საპასუხისმგებლო და საკმაოდ შემოსავლიანი თანამდებობა იყო. იგი მეტად თავნება და ტრაგიკული პიროვნება გახლდათ: ჯერ ერეკლე I-ს ემხრობოდა, შემდეგ კი მას განუდგა და გიორგი XI-ს მიემხრო. მოგვიანებით, ვახტანგ VI-ს ერთგულებდა. შემდეგ განუდგა. კვლავ შეურიგდა. 1723 წელს კვლავ განუდგა, რის გამოც მისსავე სიძემ – ბაქარმა შეიპყრო და სიკვდილით დასაჯა (ჯამბურია 2012, 25).

რომანოზის დაბადების თარიღი ქართულ თუ რუსულ წერილობით წყაროებში, მათ შორის რუსეთში გამოცემულ ავტორიტეტულ ბიოგრაფიულ ლექსიკონში მითითებული არაა. ძველი ქართული წერილობითი ძეგლების ცნობილმა მკვლევარმა ენრიკო გაბიძაშვილმა ეს თარიღი ირიბი გზით განსაზღვრა. მან ამოსავალ

წერტილად რომანოზის გარეჯის უდაბნოში შემონახვების თარიღი – 1710 წელი აიღო და იმის გათვალისწინებით, რომ საეკლესიო კანონმდებლობის შესაბამისად მონახვნად აღკვეცა მხოლოდ 25 წლის ასაკის შესრულების შემდეგ შეიძლებოდა, რომანოზის დაბადების თარიღი 1685 წლის ახლო ხანით განსაზღვრა (გაბიძაშვილი 1973, 79). ამ თარიღის სანდოობა დაბალია, რადგან, ერთი მხრივ, პრაქტიკაში შემონახვების ასაკი სხვადასხვა იყო, მეორე მხრივ კი, რომანოზის შემონახვების კონკრეტული წლის მნიშვნელობაც ირიბი გზით არის დადგენილი. როგორც დოკუმენტურ წყაროზე დაყრდნობით გავარკვეე, სინამდვილეში, რომანოზი 1695 წლის ბოლოს – 1696 წლის დასაწყისში დაბადებულა (წყაროზე სტატიის ბოლოში მექნება საუბარი).

რომანოზი მონახვნად გარეჯის უდაბნოში შემდგარა და იქვე თორმეტი წელი გაუტარებია (ხეც Sd-2962). გამომდინარე მის მიერ გადაწერილი და მონასტრისთვის შეწერილი „დავითნის“ ანდერძიდან (ხეც A-914), რომანოზს კონკრეტულად გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტერში უმოღვანია. სავარაუდოდ იქვე შეუთხზავს წმ. დოდო გარეჯელის სვინაქსარული ცხოვრება (გაბიძაშვილი 1973, 79-80).

რომანოზი რუსეთში პირველად 1722 წელს გაემგზავრა. ეს ირკვევა დარეჯან არჩილის ასულის, 1722 წლის 9 ივლისით დათარიღებული თხოვნიდან სინოდისადამი (ლცსსა ფ. 796, N 769)¹, აგრეთვე შედარებით გვიანდელი, 1743 წლის დოკუმენტის პრეამბულიდან (Постановления 1899, дело 338, 322). რომანოზის რუსეთში ჩასვლა და შემდგომი მრავალჯერადი მიმოსვლა, საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის საკვანძო მომენტს ემთხვევა. ეს ის დროა, როცა ქართლის მეფე ვახტანგ VI-სა და რუსეთის იმპერატორ პეტრე დიდს შორის მიმდინარეობს მოლაპარაკება ერთობლივი სამხედრო მოქმედებების დაწყების თაობაზე ირანის წინააღმდეგ. მეფე ვახტანგს ქართლის ირანელთა ბატონობისგან განთავისუფლება ენადა, პეტრე დიდი კი კასპიისპირა ტერიტორიების დაუფლებას ისახავდა მიზნად. ორ მონარქს განსხვავებული მიზნები კი ამოძრავებდათ, მაგრამ ამ მიზნების მისაღწევად ერთი საერთო მოწინააღმდეგის – ირანის დამარცხება სჭირდებოდათ. 1722 წლიდან მოყოლებული, ორი ქვეყნის მონარქებმა საგანგებო დესპანების ინტენსიური გაცვლა დაიწყეს.² პირველი ნაბიჯი თანამშრომლობის მიმართულებით მეფე ვახტანგ VI-მ გადადგა და 1722 წელს ბაადურ

1 ვიკონმებ (ქავთარია 1965, 139, სქოლიო 271) მიხედვით.

2 ამ დროს ვახტანგ VI ჯერ კიდევ ფლობდა ძალაუფლებას: სეხნია ჩხეიძის ცნობით, ირანის შაჰმა მეფე ვახტანგ VI-ს ქართლი 1723 წლის 10 იანვარს ჩამოართვა.

თურქესტანიშვილი პეტერბურგში სპეციალური დიპლომატიური მისიით გააგზავნა. საინტერესოა, რომ იმავე წელს რუსეთში მიტროპოლიტი რომანოზიც გაემგზავრა. თუ მხედველობაში მივიღებთ დარეჯან არჩილის ასულის ზემონახსენები თხოვნის წერილის რუსეთის სინოდში შესვლის რეგისტრაციის თარიღს – 1722 წლის 9 ივლისი, რომანოზი მოსკოვში 1722 წლის ივნისში უნდა ჩასულიყო. ეს თარიღი რომანოზის საენციკლოპედიო ბიოგრაფიაში დაკონკრეტებულია: იგი მოსკოვში 1722 წლის 9 ივნისს ჩასულა (Виноградов 1918, 62). სარეკომენდაციო წერილების ტექსტებს თუ დავუჭერებთ, რომანოზის რუსეთში ჩასვლის ოფიციალური მიზეზი საეკლესიო მსახურება და შეწირულობების შეგროვება იყო. მკვლევარ მიხეილ გორგიძეს გამოთქმული აქვს ვარაუდი, რომ მიტროპოლიტი რომანოზი რუსეთში პირადი ინიციატივით ჩავიდა (Горгидзе 1976, 44), თუმცა მას ეს მოსაზრება ფაქტებით შემაგრებული არ აქვს. ჩემი აზრით კი, რომანოზი რუსეთს გარკვეული დიპლომატიური დავალებით ესტუმრა. ამის საფუძველს მაძლევს პლატონ იოსელიანის წიგნში გამოქვეყნებული წერილის შინაარსი, რომლის თანახმად რომანოზი პეტრე დიდს საბრძოლო დანაყოფის ქართლში გამოგზავნასა და მისი საგვარეულო არშის ციხესიმაგრის დაკავებას სთავაზობდა: „მოსკოვის არქივის დიპლომატიურ აქტებში დაცულია 1723 წლით დათარიღებული, არქიმანდრიტ რომანოზის წერილი... ეს არქიმანდრიტი, თავისი ძმების – ოთარ და ბარძიმ ერისთავების სახელით, პეტრე დიდს, მისგან მფარველობის სანაცვლოდ, არშის ციხეს სთავაზობდა, რომელიც დარიალის მახლობლად მდებარეობს“ (Иоселиани 1860, 45). არსებობს რუსებთან გარიგების ამ მცდელობაზე მიმანიშნებელი კიდევ ერთი წერილი, რომელიც რუსეთში მყოფ რომანოზს მისმა ძმამ, ოთარ ერისთავმა 1723 წელს გაუგზავნა. ამ ბარათში ოთარი ძმას სწერდა, რომ, როგორც შეიტყო, რომანოზი ხუთასი რუსით ხევისკენ მოემართებოდა. ოთარი რომანოზს აქებებდა: „მოასხი. სიმაგრეები და ციხეები მაგათ დავაჭერინოთ“ (Бороче 1861, 154).

ცხადია, რომ ზემორე შეთავაზება მეფე ვახტანგ VI-თან იყო შეთანხმებული: არშის ციხეში რუსების ჯარის ჩაყენება იყო იმ გეგმის ნაწილი, რომელიც ვახტანგ VI-მ ჯერ კიდევ 1721 წლის ზაფხულში ასტრახანის გუბერნატორ ვოლინსკისადმი მიწერილ წერილში ჩამოაყალიბა, პეტრე დიდისთვის გადასაცემად. სასულიერო პირების დიპლომატიურ მოლაპარაკებებში ჩართვა ყველა ქვეყანაში და ყველა დროში ხდებოდა. ამ შესაძლებლობას ქართველი მეფეებიც იყენებდნენ. ყველაზე ფართოდაა ცნობილი სულხან-საბა ორბელიანისა და ტიმოთე გაბაშვილის დიპლომატიური მოღვაწეობა. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში დიპლომატიურ

დავალებებს ასრულებდა რუსეთში მცხოვრები კიდევ ერთი ქართველი სასულიერო პირი – არქიდიაკონი გაიოზი, რომელსაც განათლება მოსკოვის სასულიერო აკადემიაში ჰქონდა მიღებული და რუსეთში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. მას მეფე ერეკლე და გრიგორი პოტიომკინი დიპლომატიურ დავალებებს აძლევდნენ (Пальмов 1913, 52-53). ჩვენამდე მოღწეული დოკუმენტების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მიტროპოლიტი რომანოზი ფაქტიურად იყო მეფე ვახტანგ VI-ის ემისარი, რომელიც სასულიერო და ლიტერატურულ მოღვაწეობასთან ერთად, ქართლის სამეფოს რუსეთთან სამხედრო კავშირის დამყარების საკითხებს აგვარებდა.

ქართლის სამეფომ და რუსეთმა 1722 წლის ბოლოსთვის ირანის წინააღმდეგ ერთობლივი საბრძოლო მოქმედებების განხორციელების თაობაზე მოილაპარაკეს¹. 1722 წლის ოქტომბერში, წინასწარ შეთანხმებული გეგმის საფუძველზე, ვახტანგ VI თავისი ლაშქრით განჯასთან დაბანაკდა, იქ სომეხთა ლაშქარი შეიერთა და რუსეთის ჯარს დაუწყო ლოდინი. რუსეთის ჯარი მხოლოდ დარუბანდამდე ჩავიდა, საიდანაც უკან, ასტრახანში გაბრუნდა. პეტრე დიდმა, ქართველებისთვის სამხედრო ძალის მიშველების ნაცვლად, ქართლში საგანგებო დესპანი – პოდპორუჩიკი ივანე ტოლსტოი გამოაგზავნა, რომელმაც ვახუშტი ბატონიშვილს ირანზე ერთობლივი გალაშქრების 1723 წლისთვის გადადების გადაწყვეტილება აცნობა. ამ უკანასკნელმა განჯაში მყოფ ვახტანგ VI-ს შიკრიკი გაუგზავნა და დედაქალაქში დაბრუნების აუცილებლობა შეატყობინა.² 22 ნოემბერს ვახტანგ VI თბილისში დაბრუნდა და ი. ტოლსტოის მეშვეობით რუსეთთან მოლაპარაკებები გააგრძელა. იმავდროულად, ქართლის მეფე ცდილობდა თურქეთთან დაძაბული მდგომარეობა მოეგვარებინა: 1722 წლის 29 ნოემბერს, ვახტანგ VI-მ რომის პაპს ინოკენტი XIII-სა და ავსტრიის იმპერატორს კარლოს VI-ს წერილები გაუგზავნა, რომლებითაც თურქეთის მთავრობასთან შუამდგომლობის განცხადებას სთხოვდა (ტაბაღა 1967, 243). ამასობაში, მდგომარეობა უაღრესად გართულდა, რასაც კახეთის მეფე კონსტანტინეს მხრიდან ვახტანგ VI-ის მტრობა კიდევ უფრო მეტად ამწვავებდა. 1723 წლის 4 მაისს მეფე კონსტანტინემ თბილისი აიღო და ვახტანგ VI იძულებული გახდა ჯერ გორში, შემდეგ კი ცხინვალში გადასულიყო. 1724 წლის ივლისში, მეფე ვახტანგ VI ოჯახის წევრებთან და მრავალრიცხოვან ამაღლასთან ერთად რუსეთში გაემგზავრა.

1 1722 წლის ივნისში რუსეთმა სეფიანთა ირანს ომი ოფიციალურად გამოუცხადა.

2 რუსეთმა ირანთან ურთიერთობები 1723 წლის მეორე ნახევარში დააღალა. 1723 წლის 12 (23) სექტემბერს რუსეთმა და სეფიანთა ირანმა ხელი მოაწერეს ე.წ. პეტერბურგის სამშვიდობო ხელშეკრულებას, რითაც დასრულდა ორ ქვეყანას შორის 1722-1723 წლებში წარმოებულ ომი.

რომანოზის რუსეთში დაყოვნების მიზეზი, სავარაუდოდ, მოვლენების სწორედ ამგვარი განვითარება გახდა. იგი 1722 წლის ბოლოდან სამშობლოში დასაბრუნებლად ემზადებოდა და პასპორტის გაფორმებას, მგზავრობისას შეიარაღებული დაცვით უზრუნველყოფასა და ფულად დახმარებას ითხოვდა. რომანოზმა სამშობლოში გამგზავრებაზე თანხმობა 1723 წლის თებერვალში მიიღო, თუმცა გარკვეული ხნის განმავლობაში რუსეთში დაყოვნება მოუწია.

რომანოზის საქართველოში დაბრუნების საკითხთან დაკავშირებით სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს. აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათოლიკოს-პატრიარქის გრიგოლ II-ის სარეკომენდაციო წერილის პრეამბულაში წერია, რომ რომანოზი „ათას შვიდას ოცდა ორს მანდ მოსკოვს ხელმწიფეს ხლებოდა ხუთი წელიწადი“ (ხეც Sd-2962). ამ ცნობიდან გამომდინარეობს, რომ რომანოზი მოსკოვში 1727 წლამდე დარჩენილა. ამავე თარიღს იზიარებს მ. ქავთარიაც (ქავთარია 1965, 139). თ. გელაშვილს მიაჩნია, რომ რომანოზი თბილისში 1728 წელს ჩამოვიდა (გელაშვილი 2012, 494). ამგვარი დასკვნისთვის იგი, როგორც ჩანს, ზემოთ დამოწმებულ წერილში ნახსენებ ფრაზას „ათას შვიდას ოცდა რვას მოვიდა“ ითვალისწინებს. ამავე წერილზე დაყრდნობით, თ. გელაშვილი ანანურის ციხესიმაგრის აოხრებასა და არაგვის ერისთავების დედაბუდიანად ამოწყვეტას 1732 წელზე დებს (გელაშვილი 2012, 498), რაც აშკარა შეცდომაა (იხ. ქვემოთ).

იმის გათვალისწინებით, რომ კათოლიკოს-პატრიარქის სარეკომენდაციო წერილში რამდენიმე აშკარა შეუსაბამობაა, ცნობა რომანოზის მოსკოვში ხუთი წლის განმავლობაში ყოფნისა და, შესაბამისად, სამშობლოში 1727 თუ 1728 წელს დაბრუნების შესახებ საეჭვოდ მივიჩნიე. სადავო თარიღის დასაზუსტებლად „მართლმადიდებლური აღმსარებლობის უწყების“ XVIII საუკუნის დადგენილებებსა და განკარგულებებს გავეცანი, რომლებიც მათი საკანცელარიოსკრუპულოზობიდან გამომდინარე, სარეკომენდაციო წერილთან შედარებით გაცილებით უფრო სანდო წყაროდ მივიჩნიე. 1743 წლის 22 მარტით დათარიღებული N 338 განკარგულების შესავალ ნაწილში ჩვენთვის საინტერესო ინფორმაციაა შესული:

„ზემონახსენები რომანოზ მიტროპოლიტი, არქიმანდრიტის ხარისხში, გასულ 1722 წელს ქართლის მიწიდან რუსეთში გამოემგზავრა და 1725 წელს კვლავ საქართველოში იქნა გაშვებული. ხოლო 1729 წელს, საქართველოდან მოსკოვში ჩამოსვლის შემდეგ, ჯამაგირის დანიშვნა ითხოვა... 1730 წელს არქიმანდრიტი რომანოზი რუსეთიდან საქართველოში ხელმეორედ გაემგზავრა და 1732 წელს საქართველოდან

დაბრუნების შემდეგ, წმინდა მმართველ სინოდში, მოსკოვში, მოვიდა და განაცხადა, რომ იგი მიტროპოლიტია და რომ ამ ხარისხში 1730 წელს აიყვანეს... 1736 წელს ზემონახსენები რომანოზ მიტროპოლიტი რუსეთიდან საქართველოში მესამეჯურ გაემგზავრა, ხოლო 1740 წელს საქართველოდან ყიზლარში ჩასვლის შემდეგ, იქიდან მისივე სურვილით გამოუშვეს და 1741 წლის ივნისში მოსკოვში ჩამოვიდა. წმინდა მმართველი სინოდის განკარგულებით, რომანოზ მიტროპოლიტს საცხოვრებლად წმინდა სერგის სამების მონასტერი განესაზღვრა... მაგრამ მიტროპოლიტმა წმინდა სერგის სამების მონასტერში გაჩერება არ ისურვა და შემოვიდა თხოვნით, რომ მისთვის იგივე საარსებო ჯამაგირი მიეცათ, რასაც მანამდე იღებდა, და მოსკოვში მღვდელმსახურების უფლება ითხოვა“ (Постановления 1899, дело 338, 322).

ამ განკარგულებიდან ირკვევა, რომ 1722 წელს მოსკოვში ჩასული რომანოზი საქართველოში არა 1727 ან 1728 წელს, არამედ 1725 წელს დაბრუნებულა. ანუ, მას პირველი სტუმრობისას მოსკოვში სამი წელი და ოთხი თვე დაუყვია (და არა ხუთი წელი, როგორც ეს სარეკომენდაციო წერილშია აღნიშნული).

ბიოგრაფიული ლექსიკონიც რომანოზის რუსეთიდან საქართველოში გამომგზავრების თარიღად 1725 წლის ოქტომბერს უთითებს (Виноградов 1918, 62).

იმავე დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ რომანოზი საქართველოდან რუსეთში, დაბრუნებიდან ოთხი წლის შემდეგ – 1729 წელს ჩასულა, ხოლო უკან ერთი წლის შემდეგ – 1730 წელს დაბრუნებულა.

რომანოზის ამგვარი ხშირი მიმოსვლა ქართლსა და რუსეთს შორის ადასტურებს, რომ ვახტანგ VI მას სპეციალური დავალებების შესასრულებლად იყენებდა.

კორექტივი შეგვაქვს რომანოზის მიტროპოლიტის ხარისხში აღყვანის თარიღის ვერსიებშიც, რომლებიც სამეცნიერო მიმოქცევაში გვხვდება. მაია შაორშაძის მოსაზრებით, რომანოზმა 1737-39 წლებში, კირილე II-ს კათოლიკოს-პატრიარქობის დროს, ამ უკანასკნელის მიერ დატოვებული სამთავროსა და გორის მიტროპოლიტის კათედრა დაიკავა (შაორშაძე 2017, 324). საარქივო მასალების მიხედვით კი, რომანოზი მიტროპოლიტის ხარისხში 1737 წლამდე გაცილებით ადრე იქნა აღყვანილი. 1734 წლის 4 მარტით დათარიღებულ დოკუმენტში, რომლითაც რომანოზი და სამეცნიერო არქივისკოპოსი იოსები წერილობით ადასტურებენ, რომ იღუმენი ქრისტეფორე მოსკოვში ვახტანგ მეფის ამაღლასთან ერთად ჩავიდა (საქმე N2785), რომანოზი სამთავროსა და გორის მიტროპოლიტად

არის მოხსენიებული. ზემოთ დამოწმებული N 338 განკარგულება რომანოვის მიტროპოლიტის ხარისხში ალყვანის თარიღად 1730 წელს უთითებს. პლატონ იოსელიანის ცნობით კი, რომანოვი სამთავროსა და გორის ეპარქიების მიტროპოლიტის ხარისხში 1731 წლის იანვარში, აღმოსავლეთ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ბესარიონის მიერ იქნა ალყვანილი (Иоселиани 1866, 124, სქოლიო 38). ბიოგრაფიული ლექსიკონის მიხედვითაც, რომანოვი მიტროპოლიტის ხარისხში 1731 წელს ალყვანეს (Виноградов 1918, 62). საარქივო მასალების გათვალისწინებით, შეცდომას უშვებს თ. გელაშვილიც, როცა ვარაუდობს, რომ რომანოვი „1722 წლისთვის უკვე გორისა და სამთავისის (sic. უნდა ეწეროს „სამთავროს“) მიტროპოლიტია“ (გელაშვილი 2012, 494). მისი ეს ვარაუდი ბათილდება ზემოთ დამოწმებულ განკარგულებაში დაცული ცნობითაც, რომლის თანახმად 1722 წელს რუსეთში ჩასულ რომანოვს არა მიტროპოლიტის, არამედ არქიმანდრიტის ხარისხი ჰქონდა.

1732 წელს მიტროპოლიტი რომანოვი მოსკოვს კიდევ ერთხელ ესტუმრა (საქმე N256, 1732).¹ ენციკლოპედიურ სტატიაში დაზუსტებულია, რომ იგი მოსკოვში 1732 წლის თებერვალში ჩავიდა (Виноградов 1918, 63). იმავე წლის 25 აგვისტოს რომანოვს მოსკოვში დიაკვნებისა და მღვდლების კურთხევისა და მღვდელმსახურების ნებართვა მიეცა. პ. იოსელიანის ცნობით კი, რომანოვმა, მეფე ვახტანგ VI-ის შუამდგომლობით, მღვდელმსახურების უფლება 1732 წლის დეკემბრიდან მიიღო და ჭამაგირიც დაენიშნა (იოსელიანი 1866, 123, სქოლიო 38).

შემდგომ წლებში ქვემოთ მოვლენები განვითარდა: 1734 წლის 25 აგვისტოს გამოიცა სინოდის განკარგულება, რომლის ძალითაც მიტროპოლიტი რომანოვს სამყოფელად საბა სტოროჟეველის მონასტრის, მოსკოვში მდებარე მეტოქი განესაზღვრა (NN 2821, 2848). 1734 წლის 9 ოქტომბერს მიტროპოლიტი რომანოვი და სამებელი არქიეპისკოპოსი იოსები მოსკოვიდან პეტერბურგში გაემგზავრნენ, რისთვისაც მივლინების ხარჯები მიეცათ (N 2801). 1735 წლის 13 დეკემბერს რომანოვი ჩანს ილუმენ იოსების სათხოვრის მოწმედ, რომლითაც ეს უკანასკნელი მისთვის თანხის გამოყოფას ითხოვდა, რათა ძმისშვილი ჩერქეზების ტყვეობიდან გამოესყიდა (N 2939). 1736 წლის მარტში რომანოვმა თავის საცხოვრებელთან კარვის ტიპის სამლოცველოს გამართვის ნებართვა ითხოვა, რეალურად კი ხის ეკლესია ააგო (Виноградов 1918, 63). 1736 წლის 7 ივლისს რომანოვს

¹ სამთავროსა და გორის სინოდის არქივის აქტები. ვიმოწმებ პ. იოსელიანის მიხედვით (იოსელიანი 1866, 123, სქოლიო 38).

მის საცხოვრებელთან, მოსკოვის პრესნიაზე უნებართვოდ აგებული ხის ეკლესიის კურთხევის ნება დართეს (N 2993).

1738 წელს მიტროპოლიტი რომანოზი საქართველოში დაბრუნდა (Виноградов 1918, 63). მას, სავარაუდოდ, სამშობლოში დარჩენა ჰქონდა გადაწყვეტილი, რაზეც 1739 წლის 21 თებერვალს იესე სოლაღაშვილისაგან მამულის ყიდვის ფაქტი მიგვანიშნებს (ნასყიდობის სიგელი სეა 1449-2176)¹. რომანოზის, როგორც მოწმის, ხელმოწერა ჩანს 1739 წლის 23 მარტს დავით თარხნიშვილის მიერ გიორგი მაღალაძისადმი მიცემულ, ყმისა და მამულის დანებების წიგნში (ბერძენიშვილი 1953, 34-35; ხეც Hd-2792).

შემდგომი მოვლენები იესე განვითარდა, რომ მიტროპოლიტ რომანოზის გეგმები აირია. კერძოდ, 1739 წლის ივლისში მიტროპოლიტ რომანოზს თავზე დიდი უბედურება დაატყდა: შანშე ქსნის ერისთავმა, დაქირავებულ ლეკთა ჯარით, ანანურის ციხე დაარბია და ერისთავების ოჯახის იქ მყოფი წევრები ერთიანად ამოწყვიტა (ხეც NN 2960, 2962). სწორედ ამ თარიღს ასახელებენ ვახუშტი ბატონიშვილი (ვახუშტი ბატონიშვილი 1973, 912) და პაპუნა ორბელიანი (ორბელიანი 1981, 43). ეს უკანასკნელი ტრაგედიას დეტალურად აღწერს:

„ქორონიკონს უკზ (=1739 წ.), თვესა ივლისსა, მოიშველა ერისთავმა შანშემ ჯარი ლეკისა... შემოადგნენ ანანურის ციხესა. ერისთავი ბარძიმ შიგ იყო თავისის ძმით და სახლის კაცით. ჩამოვიდა ერისთავი შანშე და ძმა მისი იესე ყულარაღასი თავისის ჯარით. დაუნყეს ბრძოლა. არ-ავად იყვნენ შიგნით მყოფნი ციხისანი. ამდენი ლეკი ამოსწყვიტეს, რომ მკვდრის სანგარს ივლებდნენ ლეკნი და ეგრე იბრძოდეს, ვითარ შანშე ერისთავის კაცნი ბელადნი იყვნეს. უპოვეს ადგილი წყლისა და მოუჭრეს წყალი. ზაფხულის ჟამი იყო და დიად შეწუხდენ უწყლოდ. მისცეს ფიცი ბარძიმ ერისთავს და გამოიყვანეს უთრუთ ერისთავის შვილი თავისის ცოლ-შვილით. [უთრუთი] არ მიენდო და შეუპოვარის კოშკში ავიდა. უღალატეს ერისთავს ბარძიმს და მოკლეს. ეგრევე ამასთან აბელ და გივი დახოცეს. დაიჭირეს ვინც თან გაყოლოდათ. შეესივნენ ციხესა. აიკლეს, ააოჭრეს მონასტერი, დაამტვრიეს ხატნი პატიოსანნი, გამოასხეს ტყვე უთვალავი. უთრუთ, რომელი იყო კოშკში, გამოწვეს ცეცხლით, უყვეს ყათლანი ქალით კაცამდის. ეს ლეკის ჯარი, იტყოდენ, თორმეტი ათასი კაცი არისო“ (ორბელიანი 1981, 43).

¹ ვიმონებ (შაორშაძე 2017, 324) მიხედვით.

ვახუშტი ბატონიშვილისა და პაპუნა ორბელიანისაგან განსხვავებით, თედო ჟორდანიას ნახსენებ ტრაგედიას 1738 წელზე დებს, როცა თავის „ქრონიკებში“ არაგვის ერისთავების საგვარეულოს გენეალოგიური შტოს სქემას იძლევა და ბარძიმ ერისთავთან დაკავშირებით შემდეგ განმარტებას აკეთებს: „†1738. ქსნის ერისთავმან შანშემ ამისი ოჯახობა გასწყვიტა სრულიად 1738 წ. (ქ.ცხ. 92-4)“ (ჟორდანიას, 1897, 534).

თ. გელაშვილი ანანურის აოხრებას 1732 წლით ათარიღებს (გელაშვილი 2012, 497-498), რაც არასწორია. როგორც ზემოთაც აღვნიშნე, საარქივო დოკუმენტებით დასტურდება, რომ 1732 წელს მიტროპოლიტი რომანოზი ნამდვილად მოსკოვში იმყოფებოდა. რეალურად, ანანურის ციხესიმაგრე 1738-1739 წელს ააოხრეს.

ანანურის ტრაგედიიდან ცოტა ხანში, გარეჯის მონასტერიც აუოხრებიათ, რის გამოც რომანოზს რუსეთში დაბრუნება გადაუწყვიტია. მან საამისოდ სამზადისიც დაიწყო: 1739 წლის 14 აგვისტოს რომანოზმა იმავე წლის თებერვალში შექმნილი მამული ბატონიშვილ აბდულა-ბეგს მიჰყიდა (სეა 1449-2147); ხოლო 1739 წლის ბოლოს იმერეთში გადავიდა. როგორც მიტროპოლიტი რომანოზი სინოდისთვის მიწერილ წერილში აღნიშნავს, „ურჯულომ ძმები, ნათესავი, დედა და სხვა ათასი სული თავის ქონებით ერთს დღეს სრულიად დახოცეს, დაწვეს და ტყვედ წაასხეს. მეც მეძებდნენ სასიკვდილოდ. წაველ გავეცალე. რვა თვე მელიტინის იმერეთის ცართან ვიყავ და აგვისტოს დიდის ჭირითა და ცდილობით ყიზლარში მოვანიე მთითგან“ (ხეც N Sd-2974). ამ წერილიდან ირკვევა, რომ 1740 წლის აგვისტოში რომანოზი ყიზლარში ჩასულა და თავისი დის, ანას შუამდგომლობით, რუსეთის ქვეშევრდომობის მიღებას ითხოვდა. 1741 წლის ივნისში რომანოზი უკვე მოსკოვშია (Постановления 1899, дело 338, 322). თავდაპირველად, წმინდა სერგის სამების მონასტერში განუმწესებიათ, თუმცა 1743 წელს, მისი ორი თხოვნის საფუძველზე, მთავარანგელოზ მიქაელის სასწაულის სახელობის მონასტერში (მოსკოვის კრემლის ტერიტორიაზე) იმავე ჯამაგირის შენარჩუნებით გადაუყვანიათ (Виноградов 1918, 63).

ამ პერიოდში შეუდგენია რომანოზს კრებული „წინწილი ღალადებისა“ (ხეც A-150), რომლისადმი დართულ ანდერძში იგი წერს, რომ ხელნაწერი სრულ-ყო 1745 წლის სექტემბერში.

1748 წელს მიტროპოლიტ რომანოზს მძიმედ უავადმყოფია, ხოლო გამოჯანმრთელების შემდეგ – 1748 წლის 26 აგვისტოს, საქართველოში გამგზავრების ნებართვა უთხოვა იმ სურვილით, რომ დავითგარეჯის მონასტერში აღსრულებულიყო და იქვე დაკრძალულიყო. 1749 წლის

1 ვიმონმებ (შაორშაძე 2017, 325) მიხედვით

16 იანვარს, სინოდს რომანოზის თხოვნის დაკმაყოფილებაზე უარი უთქვამს, საფუძვლად კის დაუსახელებია, რომ მას რუსეთის მუდმივი ქვეშევრდომობის პირობა ჰქონდა დადებული (Виноградов 1918, 64). 1749 წლის 10 მაისს რომანოზს სამშობლოში გამგზავრების თხოვნით სინოდისთვის კიდევ ერთხელ მიუმართავს. ამჯერად თანხმობა მიუღია და საქართველოში დაუყოვნებლივ გამომგზავრებულა (Иоселиани 1866, 124, сноска 38; СИН. N 128). არ გამოვრიცხავ იმის შესაძლებლობას, რომ სწორედ ამ ვიზიტის დროს მოხდა რომანოზის მიერ დავითგარეჯის უდაბნოს წმ. ნიკოლოზის ეკლესიაში საკუთარი თავისთვის საფლავის წინასწარ გამზადებაც (ამაზე ოდნავ ქვემოთ). უცნობია, თუ რატომ არ დარჩა იგი სიცოცხლის ბოლომდე გარეჯის უდაბნოს მონასტერში, როგორც ეს ეწადა. ფაქტია, რომ 1752 წელს რომანოზი კვლავ რუსეთში დაბრუნებულა და თან ქართველი ერის უდიდესი სინძინდე, წმ. ნინოს ჯვარი ჩაუტანია.

წმ. ნინოს ჯვრის საქართველოდან რუსეთში გატანის ფაქტზე ანტონ ნატროშვილი სვეტიცხოვლისადმი მიძღვნილ თავის წიგნში საუბრობს: „ეს ჯვარი მთაში – წმიდა სამების ეკლესიაში ყაზბეგის მთის ძირში და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ანანურის ეკლესიაში არაერთხელ გაუხიზნავთ. 1749 წელს რუსეთში გამგზავრებისას, თბილელმა მიტროპოლიტმა რომანოზმა ეს ჯვარი თან საიდუმლოდ წაიღო და მოსკოვში მყოფ ბატონიშვილ ბაქარ ვახტანგის ძეს გადასცა“ (Натроев 1901, 130, სქოლიო 2). ამ ცნობას სიტყვასიტყვით მღვდელი მარკოზ ტყემალაძეც იმეორებს (Ткемаладзе 1904, 24). ბატონიშვილ დავითის ცნობით, მიტროპოლიტმა რომანოზმა წმ. ნინოს ჯვარი არშის ციხიდან მოიპარა და რუსეთში წაიღო (დავით ბატონიშვილი 1941, 27).

ისტორიკოსი პლატონ იოსელიანი წმ. ნინოს ჯვრის რუსეთში გატანის თაობაზე თავის ორ წიგნში საუბრობს და მათში ერთმანეთისაგან განსხვავებული ცნობები მოჰყავს: „ჩვენი მათიანეების ცნობით, ეს ჯვარი, როგორც ადრეული ქრისტიანობის ძეგლი, თავგამოდებულ მწყემსთა ხელითა და მეფე თეიმურაზ II-ის ბრძანებით, ეკლესიისთვის შფოთის დროს, მთაში, ერისთავ-არაგველების სამფლობელოში გახიზნეს და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ანანურის ეკლესიაში დააბრძანეს. ამის შემდგომ, ქართველმა მიტროპოლიტმა ტიმოთემ ის რუსეთში წაიღო (1749 წ.) და მოსკოვში ბატონიშვილ ბაქარ ვახტანგის ძეს გადასცა“ (Иоселиани 1843, 10, სქოლიო 14). როგორც ვხედავთ, ავტორი წმ. ნინოს ჯვრის რუსეთში გამტანად მიტროპოლიტ რომანოზის ნაცვლად, მიტროპოლიტ ტიმოთეს ასახელებს (უნდა იგულისხმებოდეს ტიმოთე გაბაშვილი – ლ.მ.). ამ წიგნის გამოცემიდან 23 წლის შემდეგ პ. იოსელიანი აქვეყნებს ახალ წიგნს, რომელშიც წერს, რომ წმ.

ნინოს ჯვარი რუსეთში 1749 წელს მიტროპოლიტმა რომანოზმა (და არა მიტროპოლიტმა ტიმოთემ) გაიტანა (Иоселиани 1866, 123). წმ. ნინოს ჯვრის რუსეთში გატანას მიტროპოლიტ ტიმოთეს სახელს უკავშირებს ისტორიკოსი მოსე ჯანაშვილიც: „როდესაც შიშიანობა იყო საქართველოში, ჯვარი ვაზისა დამალეს წმ. სამების ეკლესიაში – ყაზბეგში, მემრე ანანურში და შემდეგ არშის ციხეში. 1749 წელს საქართველოს მიტროპოლიტმა ტიმოთემ საიდუმლოდ წაიღო იგი რუსეთში და მთავრობის მეფის ძეს ბაქარს“ (ჯანაშვილი 1886, 143, სქოლიო 1).

დოკუმენტურად დასტურდება, რომ მიტროპოლიტი ტიმოთე 1749 წელს რუსეთში არ იმყოფებოდა. იგი მოსკოვში 1738 წლის მარტის პირველ რიცხვებში, შანშე ქსნის ერისთავთან ერთად ჩავიდა. ამ ფაქტს სინოდის კანცელარიის 1738 წლის 23 მარტის დოკუმენტი ადასტურებს: „მოსკოვის სინოდალური სამმართველოს კანცელარიის მოწმობით სტუმრად იყოფებოდა საქართველოს ორი მიტროპოლიტი: არსენი და ტიმოთე. პირველი მათგანი პირად საქმეზე იყო ჩამოსული, ხოლო მეორეს კი საიდუმლო წერილები ჰქონდა გადმოსაცემად მოტანილი“. მიტროპოლიტი ტიმოთე სამშობლოში 1742 წელს, რუსეთში მეორე ელჩობის შემდეგ დაბრუნდა. გასათვალისწინებელია ისაც, რომ თავის დროზე, იმერეთის მეფე ალექსანდრეს V-ის მიერ რუსეთში დიპლომატიური მისიით გაგზავნილ ტიმოთე გაბაშვილს ერთი საჩოთირო ამბის მოგვარებაც ჰქონდა დავალებული, რაც მეფე ალექსანდრეს მიერ პეტრე პირველისთვის გაგზავნილი საჩუქრების, იმ დროისთვის უკვე გარდაცვლილი ვახტანგ VI-ის ოჯახის წევრების მიერ მითვისებას უკავშირდებოდა. ამის გამო, ტიმოთესა და მეფე ვახტანგის ოჯახისა და ზოგადად მოსკოვში ქართველთა კოლონიის წევრებს შორის ურთიერთობა დაძაბულა. შეუძლებელია, რომ მიტროპოლიტ ტიმოთეს, სამეფო ოჯახის წევრებისადმი წაყენებული მძიმე ბრალდების ფონზე, ქართველი ერის დიდი სინამდვილე საქართველოდან რუსეთში ბატონიშვილ ბაქარისთვის გადასაცემად წაეღო.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ პლატონ იოსელიანმა 1843 წელს გამოცემულ თავის წიგნში უნებლიე შეცდომა დაუშვა და წმ. ნინოს ჯვრის რუსეთში გატანა მიტროპოლიტ რომანოზის ნაცვლად მიტროპოლიტ ტიმოთეს მიაწერა. ეს შეცდომა მოსე ჯანაშვილმა თავის წიგნში გაიმეორა.

მხედველობაშია მისაღები ის ფაქტი, რომ წმ. ნინოს ჯვრის საქართველოში ბოლო სამყოფელად პ. იოსელიანი ანანურის ეკლესიას, ხოლო მ. ჯანაშვილი არშის ციხეს ასახელებს. ეს ორივე ძველი კი არაგვის ერისთავთა საკუთრებაში იყო. ამის

გათვალისწინებით, არაგვის ერისთავთა ფეოდალური სახლის წევრს, მიტროპოლიტ რომანოვს, რეალურად ჰქონდა იმის შესაძლებლობა, რომ ჯვარი რუსეთში სხვებისაგან უჩუმრად წაეღო.

თ. გელაშვილი წყაროს მიუთითებლად წერს, რომ ერთ-ერთი ცნობის თანახმად, წმ. ნინოს ჯვარი საქართველოდან მეფე არჩილს გაუტანია (გელაშვილი 2012, 497). ეს ცნობა ფართოდ ცირკულირებს ინტერნეტ-სივრცეში, იქაც წყაროს მიუთითებლად. ვფიქრობ, რომ ნახსენები ვერსია მცდარია. ეს შეცდომა მეფე არჩილთან დაკავშირებული რეალური ისტორიის არასწორ ინტერპრეტაციას უნდა უკავშირდებოდეს. კერძოდ, როგორც ცნობილია, მეფე არჩილმა 1686 წელს მოსკოვში საქართველოდან ქრისტეს სამსჭვალი და ძელი ჭეშმარიტის ფრაგმენტი ჩაიტანა. სავარაუდოა, რომ ზემორე ცნობა შედეგია აღრევისა წმ. ნინოს ჯვარსა და იმ ჯვარს შორის, რომელზეც ქრისტე ეცვა.

ჩემთვის უფრო სარწმუნოა წმ. ნინოს ჯვრის რუსეთში მიტროპოლიტ რომანოვის მიერ გატანა სწორედ იმიტომ, რომ ეს ჯვარი მის საგვარეულო ციხესიმაგრეში ინახებოდა.

მიტროპოლიტი რომანოვი 1753 წლის 30 იანვარს გარდაიცვალა (Виноградов 1918, 64). ყველაზე ადრეული ცნობამისი გარდაცვალებისა და დაკრძალვის ადგილის შესახებ პ. იოსელიანის წიგნში იძებნება. მკვლევარი სინოდის არქივში დაცულ დოკუმენტს (N 313, 1753 წ.) იმონებებს: „მიტროპოლიტი რომანოვი გარდაიცვალა 1753 წლის 30 იანვარს ქალაქ ჩელსიარში (sic. - პ. იოსელიანისეული შენიშვნა) და 13 მარტს, საკუთარი ანდერძის მიხედვით, დაიკრძალა ასტრახანის მიძინების საკრებულო ტაძარში, ასტრახანის ეპისკოპოს ილარიონის მიერ (Иоселиани 1866, 124, сноска 28). იგივე ცნობას გვანვდის რუსული ჟურნალის “Астраханские епархиальные ведомости” 1880 წლის N24-ში გამოქვეყნებული წერილიც, რომლის თანახმად ასტრახანის მიძინების ტაძრის „ქვედა სალოცავის ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში დაკრძალული არიან ქართველი მწყემსმთავრები: სამებელი არქიეპისკოპოსი იოსები და სამთავროსა და გორის მიტროპოლიტი რომანოვი. მათ სამარხებს წარწერები არ ახლავს... ეს უკანასკნელი მოსკოვში მიემგზავრებოდა, როცა ქალაქ ჩიორნი-იარში¹ ავად გახდა და 1753 წლის 30 იანვარს გარდაიცვალა.² მათი კუთვნილი სხვადასხვა ნივთი ტაძრის მფლობელობაში გადავიდა. ზოგიერთი ამ ნივთთაგანი დღემდე სალაროში ინახება.” (Ведомости 1880, 374).

მიხეილ ქავთარია ვარაუდობდა, რომ სიცოცხლის მიწურულს

1 იმ დროს ჩიორნი-იარი ასტრახანის გუბერნიის ქალაქი იყო.

2 დამოწმებულია წმინდა სინოდის 1758 წლის 5 აპრილის N 679 ბრძანებულება (Бинл. Астрах. консист.).

მიტროპოლიტი რომანოზი საქართველოში დაბრუნდა, გარეჯში გარდაიცვალა და იქვე დაკრძალეს (ქავთარია 1965, 142). ეს მოსაზრება მკვლევარმა მიტროპოლიტ რომანოზის ხელით გადაწერილი ხელნაწერის „წინილი დაღაღებისა“ (ხეც A-150) გვიანდელი მინაწერის საფუძველზე გამოთქვა, რომელიც შემდეგ ცნობას გვანვდის: „რომანოზ ქართველთ მიტროპოლიტი ასაფლავია დავით გარეჯის უდაბნოსა შინა, წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიასა შინა, სადაც ცხადათ იხილვების მისი საფლავის ქვა“. რუსმა მოგზაურმა ანდრეი მურავიოვმა დავითგარეჯის წმ. ნიკოლოზის ეკლესიაში არა მიტროპოლიტ რომანოზის, არამედ კახეთის მეფე ალექსანდრეს საფლავის არსებობაზე მიუთითა და მისი ეპიტაფიაც გამოაქვეყნა (Муравьев 1848, 104). დღეს ამ ეკლესიაში ერთადერთი საფლავის ქვაა, რომლის ეპიტაფია აღარ იკითხება. იმის გათვალისწინებით, რომ ანდრეი მურავიოვს ზემონახსენებ წიგნში ზოგადად საკმაოდ ბევრი უზუსტობა აქვს დაშვებული, არ გამოვრიცხავ, რომ ცნობა წმ. ნიკოლოზის ეკლესიაში მეფე ალექსანდრეს საფლავის არსებობის შესახებ შეცდომა იყოს და სინამდვილეში იქ, მართლაც, მიტროპოლიტ რომანოზის მიერ წინასწარ შემზადებული საფლავი მდებარეობდეს. გვიან შუა საუკუნეებამდე მონასტრებში საფლავის წინასწარ შემზადების ჩვეულება ჯერ კიდევ არსებობდა.

როგორც გავარკვიე, მიტროპოლიტი რომანოზი, სინამდვილეში, არა ასტრახანში, არამედ მოსკოვში დაუკრძალავთ. მისი საფლავის ადგილმდებარეობა ნახსენებია მოსკოვის ტაძრის გზამკვლევაში. ესაა წმ. იოანე ნათლისმცემლის ტაძარი პრესნიაზე. გზამკვლევის თანახმად, მიტროპოლიტი რომანოზი დაკრძალულია სწორედ ამ ტაძრის საკურთხეველში: „მთავარი საკურთხეველის სამკვეთლო მაგიდის ზემოთ ჩადგმულია თეთრი ქვისგან დამზადებული საფლავის დაფა, რომელზეც წარწერაა ამოკვეთილი“ (Михайлов 1997). მიტროპოლიტ რომანოზის დაკრძალვის ადგილთან დაკავშირებული, ამდენი ხნის განმავლობაში არსებული გაურკვეველობა იმანაც განაპირობა, რომ ქართველი იერარქის საფლავი საკურთხეველში მდებარეობს და ამიტომ გარეშე თვალისთვის უხილავია.

ქვემოთ მომყავს მიტროპოლიტ რომანოზის ეპიტაფიის სრული ტექსტი (სურ. 2) და მისი ქართული თარგმანი:

1 ეპიტაფიიდან გამოთვლილი და საარქივო საქმეში მითითებული, რომანოზის მთავარეპისკოპოსად ალყვანის თარიღები ერთმანეთს არ ემთხვევა: კერძოდ, ეპიტაფიის ტექსტის მიხედვით, ეს 1738/1739 წელს მომხდარა, საარქივო დოკუმენტის მიხედვით კი – 1730/1731 წელს. ნებისმიერ შემთხვევაში, რუსეთის წმინდა სინოდმა რომანოზის მთავარეპისკოპოსობა და მიტროპოლიტობა 1732 წლიდან ოფიციალურად სცნო, ამიტომ ეპიტაფიის ტექსტის ამ ნაწილში შეცდომაა დაშვებული.

“Помяни Господи Романа митрополита и остави ему всякаго согрешения его словом и делом елика согреших в мире сем. От юности своя поживе мира сего 27 лет, архимандритом 16 лет, во архиепископстве 14 лет. Всего поживе 57 лет”.

„მოიხსენე, უფალო, მიტროპოლიტი რომანოზი და მიუტევენ მას რაიცა ამქვეყნად სცოდა სიტყვით ანუ საქმით. ყრმობიდან ამქვეყნად 27 წელი იცოცხლა, არქიმანდრიტის ხარისხში – 16 წელი, არქიეპისკოპოსის ხარისხში – 14 წელი. სულ 57 წელი იცოცხლა“.

მიტროპოლიტმა რომანოზმა თავისი საბოლოო განსასვენებელი პრესნაზე მდებარე ეკლესიის საკურთხეველში შემთხვევით არ ჰპოვა: ქართველთა დასახლება ხომ პრესნაზე მდებარეობდა. 1736 წლის 19 ივნისს სწორედ რომანოზმა ითხოვა სინოდისაგან ნებართვა, რათა პრესნას ტაძარი წმ. იოანე ნათლისმცემლის შობის სახელზე ეკურთხებინა. დაბოლოს, ეს ტაძარი, გარკვეული ხნის განმავლობაში, რუსეთში ქართველთა სამწყსოს საეკლესიო-ადმინისტრაციული ცენტრი იყო.

ეპიტაფიის ტექსტი რომანოზის დაბადების წლის დადგენის შესაძლებლობას იძლევა. კერძოდ, იმის გათვალისწინებით, რომ ჩვენთვის ცნობილია მიტროპოლიტ რომანოზის გარდაცვალების თარიღი – 1753 წლის 30 იანვარი, ხოლო ეპიტაფიაში ნახსენებია მისი გარდაცვალების ასაკი – 57 წელი, შეგვიძლია დაბეჭდვით ვთქვათ, რომ რომანოზი 1695 წლის ბოლოს – 1696 წლის დასაწყისში დაბადებულა.

თავისთავად ის ფაქტი, რომ ცნობილი გახდა ქართველი სასულიერო მოღვაწის, მიტროპოლიტ რომანოზის საბოლოო განსასვენებლის ადგილსამყოფელი, მეტად მნიშვნელოვანია მოსკოვის ქართული კოლონიის ისტორიისათვის.

დამონეპაანი

ბერძენიშვილი ნიკოლოზი, დოკუმენტები საქართველოს სოციალური ისტორიიდან, ბატონყმური ურთიერთობა (XV-XIX სს.), წიგნი 2, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1953.

გაბიძაშვილი ენრიკო, რომანოზ ერისთავი და მისი უცნობი თხზულება. კრ.: მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, II, „მეცნიერება“, თბილისი 1973, გვ. 75-93.

გელაშვილი თეონა, რომანოზ მიტროპოლიტის ცხოვრება და

შემოქმედება. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომები, XII-XIII, 2012/2013, გვ. 494-504.

დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია. გამოსცა თამარ ლომოურმა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1941.

ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება IV, ტექსტი დადგენილია ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბილისი, 1973.

ორბელიანი პაპუნა, ამბავნი ქართლისანი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა ე. ცაგარეიშვილმა, თბილისი, 1981.

ჟორდანია თედო, ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა, წიგნი მეორე (1213 წლიდან 1700 წლამდე), სტამბა მ. შარაძისა და ამხ., ტფილისი, 1897.

ტაბალუა ილია, ვახტანგ VI-ის საგარეო პოლიტიკის ისტორიიდან (საქართველოს ურთიერთობა ავსტრიასთან), საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, XLVII, N1, 1967, 241-245.

ქავთარია მიხეილი, დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლა, „მეცნიერება“, თბილისი 1965.

შაორშაძე მაია, ქართლის მთავარეპისკოპოსისა და მიტროპოლიტის, რომანოზ ერისთავის ღვაწლი XVIII საუკუნის საქართველო-რუსეთის დიპლომატიური, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობის ფონზე. კრ.: საერთაშორისო კონფერენცია „უცხოეთის ქართული მემკვიდრეობა“, 20-24 სექტემბერი, 2011 წელი, მასალები. თბილისი, 2017 (გამოუქვეყნებელია).

ჯამბურია გივი, გიორგი არაგვის ერისთავი, ენციკლოპედია „საქართველო“, ტ. 2, 2012.

ჯანაშვილი მოსე, საქართველოს საეკლესიო ისტორია, ექ. ხელაძის სტამბა, ტფილისი, 1886.

Астраханский Кафедральный Успенский собор: история его и настоящее состояние (Продолжение). Астраханские Епархиальные Ведомости № 24, Астрахань, 1880, стр. 373-377.

Броссе Марий, Переписка на иностранных языках грузинских царей с Российскими государями, С.-Петербург, 1861.

Виноградов А., Роман (Романоз), Русский биографический словарь, т. 17, под ред. Б. Л. Модзалевского. Изд. Русское историческое общество, тип. Акц. О-ва „Кадима“, Петроград, 1918.

Горгидзе М., Грузины в Петербурге: Страницы летописи культурных связей, „Мерани“, Тбилиси, 1976.

Думин С. В., Чиковани Ю. К., Дворянские роды Российской империи. Том 4. Князь Царства Грузинского. Под ред. С. В. Думина, Линкоминвест, 1998.

Иоселиани Платон, Краткая история грузинской церкви, Типография А. Сычева, С.-Петербург, 1843.

Иоселиани Платон, Описание города Душета Тифлисской губернии. Тифлис 1860.

Иоселиани Платон, Описание древностей города Тифлиса, Тифлис, 1866.

Муравьев Андрей, Грузия и Армения, часть I, С.П.Б., 1848.

Михайлов Борис, Храм на Пресне: история прихода и храма Рождества св. Иоанна Предтечи на Пресне. Москва, 1997.

Натроев Антон, Мцхет и его собор Светицховели, Тип. К.П. Козловского, Тифлис, 1901.

Пальмов Н., К сведениям о личности архидиакона Гаиоза, впоследствии архиепископа Астраханского и Ставропольского (†20 февраля 1821 г.). В сб.: Христианский Восток, том II, вып. I, Императорская Академия Наук, Киев, 1913.

Постановления – Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи, Царствование государыни императрицы Елисаветы Петровны, том I, 25 ноября 1741-1743. Синодальная типография, СанктПетербург, 1899.

Ткемаладзе Маркоз, Тифлисский Сионский кафедральный собор. Тифлис, Типография Е. И. Хеладзе, 1904.

შეშოკლუბები:

ლცსსა – ლენინგრადის ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი.

სეა – საქართველოს ეროვნული არქივი.

ხეც – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის საცავი.

სურ. 1 – მინიატურა მიტროპოლიტ რომანოზის გამოსახულებით. ხელნაწერი „წინნილი ღალადებისა“ (ხეც A-150).

Fig. 1 – Miniature with an image of Metropolitan Romanos. Manuscript “Tsintsili Ghaghadebisa” (NCM A-150).

სურ. 2 – რომანოზ მიტროპოლიტის საფლავის დაფის ეპიტაფია.

Fig. 2 – Epitaph on Metropolitan Romanos's grave marker.